

आत्मनाननसा ॥ १४ ॥ तस्मिन्मनसि काण्डुःखबहुबलामवस्थां एतन्मनसोमायामात्रत्वं ॥ १५ ॥ आगतिं उत्पत्तिं प्रलयं मायामात्रत्वेन ज्ञात्वा सुखं वर्तस्वेत्यर्थः ॥ १६ ॥ इत्याश्वमेधिके पर्वणि नैलकंठीये भारतमात्रदीपे द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ ननु कामत्यागे नैव मनोजेतव्यमतो यत्पूर्वमाययिदमामनुजानीयाद्ब्रवान्तु तपोवनमितिराज्यत्यागः प्रार्थितः स एव तर्हि युक्तस्तत्र कथं शाधितज्यं यथोचितमिति ब्रवीदसीत्याशंक्याह न बाह्यमिति न बाह्यस्य राज्यादेरर्थस्य त्यागात्त्यागी भवति किनु शरीरं लिङ्गशरीरोत्थं कामादिकं त्यक्त्वा सिद्धिर्लोक्षः न वेति शुष्कवैराग्यवतो विवेकशून्यस्य सित्थ्यभावं सूचयति ॥ १ ॥ बाह्येति गृह्यतः सकृत्स्य यो धर्मः सः अधर्म एव यत्सुखं तदुःखमेव मौढ्यस्यानपायात् अतस्त्विषतामेवासु तुच्छमित्यर्थः ॥ २ ॥ व्यक्षर इति ममत्वं संसारहेतुः तदभावो ब्रह्म

यत्र नैव शरैः कार्येन भृत्यैर्न च बंधुभिः ॥ आत्मनैकेन योद्धव्यं तत्ते युद्धमुपस्थितं ॥ १४ ॥ तस्मिन्मनोजिते युद्धे कामवस्थां गमिष्यसि ॥ एतज्ज्ञात्वा तु कौतियकृतकृत्यो भविष्यसि ॥ १५ ॥ एतां बुद्धिं विनिश्चित्य भूतानां मार्गातिगतिं ॥ पितृपैतामहे वृत्तेशाधिराज्यं यथोचितं ॥ १६ ॥ इति श्री महाभारते आश्वमेधिके प० अश्वमेधिके पर्वणि कृष्णधर्मसंवादे द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ वासुदेव उवाच न बाह्यं द्रव्यमुत्सृज्य सिद्धिर्भवति भारत ॥ शरीरं द्रव्यमुत्सृज्य सिद्धिर्भवति वानवा ॥ १ ॥ बाह्यद्रव्यविमुक्तस्य शरीरेषु च गृह्यतः ॥ यो धर्मो यत्सुखं चैव द्विषतामस्तु तत्तथा ॥ २ ॥ व्यक्षरस्तु भवेन्मृत्युः क्षरं ब्रह्म शाश्वतं ॥ ममेति च भवेन्मृत्युर्न ममेति च शाश्वतं ॥ ३ ॥ ब्रह्म मृत्युततो राजन्नात्मन्येव व्यवस्थितौ ॥ अहंश्च मानौ भूतानि यो धेयेतामसं शयं ॥ ४ ॥ अविनाशोऽस्य सत्वस्य निश्चयतो यदि भारत ॥ भित्वा शरीरं भूतानां महिंसां प्रतिपद्यते ॥ ५ ॥ लब्ध्वा हि पृथिवीं कृत्स्नां सहस्र्यावरजं गमां ॥ ममत्वं यस्य नैव स्यात्किं तया सकरिष्यति ॥ ६ ॥ अथवा वसतः पार्थ वने वन्येन जीवतः ॥ ममता यस्य द्रव्येषु मृत्योरास्ये स वर्तते ॥ ७ ॥ बाह्यां तराणां शत्रूणां स्वभावं पश्य भारत ॥ यन्न पश्यति तद्भूतं मुच्यते समहाभयात् ॥ ८ ॥

प्राप्तिहेतुरित्यर्थः ॥ ३ ॥ ब्रह्म मृत्युनिःसंगत्वसंगत्वे आत्मनि चिन्ने एकस्मिन् वस्तुनि बहूनां ममत्वं चेत्ते युद्धं त एव ॥ ४ ॥ एवं निर्ममोऽप्यसमाप्ताधिकारश्चित्तत्वाभावाद्दस्मदादिव द्युःस्थान्मपि नेतरवस्तुप्यत इत्याह अविनाश इति अस्य जगतः सत्वस्य सत्तायाः अविनाशोऽधिष्ठानसत्तानतिरिक्तत्वान्नाशाभावः नियतो निश्चितो यदि जगतो बाह्यत्वं जानन् स्वमकृतपापेनैव सर्वभूतशरीरोच्छेदं कुर्वन्मपि अहिंसा महिसकत्वमेव प्रतिपद्यते इत्वापि स इमान् लोकान् हंति न निबध्यत इत्यर्थः ॥ ५ ॥ लब्ध्वा हीति स्वमोपलब्धधनेनेष्विव बुद्धस्य ममत्वाभावः स्वतः सिद्ध इत्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ बाह्यां तराणां भिति स्वभावं आत्ममाया मात्रत्वलक्षणं तत्त्वंपश्य भ्यानेन साक्षात्कुरु ते ध्यानयोगानुगता अपश्यन् देवात्मशक्तिं स्वगुणैर्निर्गुणमिति श्रुतेः एवं दृष्ट्वा च यस्म्यतः अतत्तमपि स्वभावं भूतमना दिनपश्यति मायामपि बाधित्वा चिन्मात्रेण रूपेण यो वतिष्ठते समहाभयात् ॥ ८ ॥